

MEMO: BEZPRECEDENTNÍ CENY ENERGIÍ A NUTNÁ REFORMA ENERGETICKÝCH TRHŮ¹

CO SE DĚJE?

- Ceny silové elektřiny a zemního plynu se vyšplhaly na bezprecedentní úroveň, která je pro řadu domácností, institucí a podniků likvidační.
- V minulých týdnech silová elektřina zdražila nejvíc od vypuknutí války na Ukrajině. Elektřina obchodovaná na příští rok na evropské burze EEX v Lipsku se v posledních dnech pohybuje nad částkou 500 eur ²(více než 15 000 korun), to je o více než sto eur více než minulý týden. Na začátku srpna stála méně než 300 eur. Ve Francii cena dokonce překonala 800 eur. Průměrná cena elektřiny přitom mezi roky 2010-2020 byla 41 eur.
- Ceny elektřiny v Česku vlivem provázanosti českého a evropského trhu (lipské burzy) vývoj v Německu většinou kopírují. Loni elektřina v Česku stála méně než 100 eur a před dvěma lety pouhých 43 eur. Za dva roky tak elektřina zdražila patnáctinásobně.
- Cena zemního plynu v minulých týdnech překonala 300 eur, dnes se pohybuje kolem 200 eur. Před rokem přitom plyn stál 30 eur, průměr na rok 2020 byl potom pouhých 15 eur. Tedy více než je desetkrát méně, než je tomu nyní. Během covidového období se plyn prodávala dokonce za 5 eur.
- Oproti průměru z minulých let zdražily také další komodity: emisní povolenky, které nyní stojí kolem sedmdesáti eur za tunu, tedy přibližně dvojnásobek, co v minulých letech. Ale ty už hrají mnohem menší roli než plyn. Zatímco loni byl vliv povolenky na cenu elektřiny přibližně 30 %, dnes je to přibližně 5-10 %.

PROČ SE TO DĚJE?

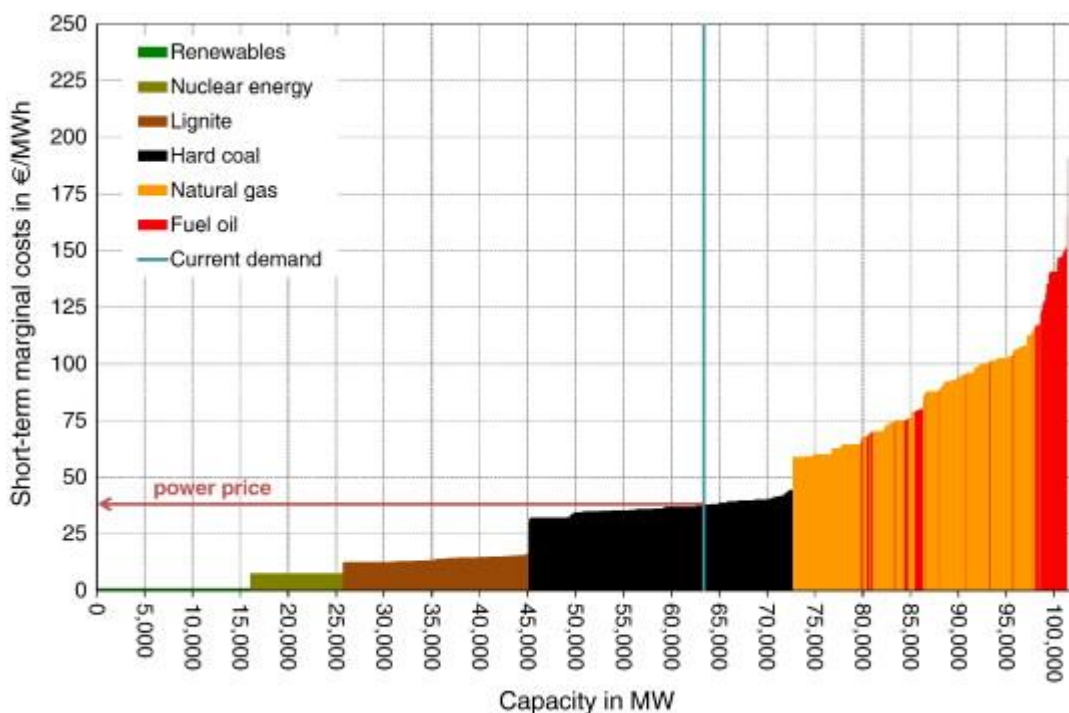
- Hlavní příčinou současných astronomických cen plynu a **elektřiny je pokles dodávek ruského plynu do EU a závislost evropských energetických trhů na něm**. Druhotnou příčinou je výpadek části francouzské jaderné flotily vlivem podezření na možné trhliny v reaktorech řady elektráren a klimatické krize, sucha a nedostatku vody na chlazení reaktorů. Systémově pak celkový nedostatek jiných než plynových zdrojů elektřiny.
- Proč má cena plynu rozhodující vliv na cenu silové elektřiny? Cenu elektřiny určuje tzv. **závěrná elektrárna** (margin zdroj), tedy poslední zdroj elektřiny, který je nutné připojit

¹ Verze dokument 2.1 ke dni 21.9.2022, předchozí verze byly finalizovány ke dni 4.9.2022 a 21.8.2022.

² Zde i dále se u částky za elektřinu míní eura za jednu megawatthodinu (€/MWh).

k síti, aby byla uspokojena momentální poptávka. **Poptávku po elektřině tedy z principu nejprve uspokojují zdroje s nejlevnějšími provozními náklady**, těmi jsou obnovitelné zdroje a o něco dražší jaderné elektrárny. Následují hnědouhelné elektrárny, černouhelné elektrárny a vůbec nejdražší jsou elektrárny plynové – viz grafika níže. Příklad: Pokud vyrábí 99 procent zdrojů elektřinu za 100 eur a jedno poslední procento za 500 eur, cena elektřiny na trhu bude zmiňovaných 500 eur. Kvůli zmiňovanému nedostatku jiných než plynových zdrojů jsou dnes velmi často závěrnými elektrárnami elektrárny plynové, tedy nejdražší možné zdroje.

Zdroj: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140988314001042>

- Ceny plynu začaly růst už loni v létě. Ruský koncern Gazprom začal cíleně omezovat dodávky do Evropy a nenaplňoval téměř prázdné evropské zásobníky, v nichž si pronajímá významné kapacity. Gazprom dál škrtí dodávky plynu do Evropy, dnes je například plynovod Nord Stream I, který dodává plyn do Německa a Česka, plně uzavřen. Gazprom navrch oznámil, že dodávky úplně přeruší mezi 31. srpnem a 2. zářím, na což trhy zareagovaly dalším růstem cen.
- Nutno dodat, že i když cena na trhu dosahuje 700 a více eur za megawatthodinu, firmy za tyto ceny prodávají jen část své výroby. Například ČEZ má z letošní výroby prodáno 95 procent elektřiny, a to za ceny pod 100 eur za megawatthodinu. I přesto mají současné ceny zásadní vliv na koncovou cenu, protože ČEZ v některých případech musí elektřinu sám nakupovat.

CO JE TŘEBA ZMĚNIT?

Česká vláda v čele s ministrem průmyslu a obchodu by měla svolat mimořádnou Evropskou radu, na níž by se evropské vlády dohodly na redesignu evropských trhů s energiemi a společné implementaci těchto změn. Ty by měly zahrnovat následující možnosti, jež by výrazným způsobem změnil dosavadní způsoby obchodování a výrazným způsobem oslabily páky nepřátelských režimů vůči evropským trhům.

Silová elektřina se v EU obchoduje třemi základními způsoby: na krátkodobých trzích, dlouhodobých trzích a pomocí bilaterálních kontraktů.³ Pro řešení současné situace je klíčové reformovat krátkodobé a dlouhodobé kontrakty.

Reforma dlouhodobého obchodování (Futures market)

- Výrobci/obchodníci by měli získat možnost vstupní i pohyblivou burzovní marži poskytovat i jinak než prostřednictvím uhrazení vysokých hotovostních poplatků, např. formou záruky, vč. zástavy aktiv, tj. elektráren, jejichž produkci prodávají, případně po vzoru obchodování na denních trzích umožnit zajištění prostřednictvím bankovního zajištění či poskytovat dílčí slevu na zajištění podle aktuálního ratingu firmy;
- Výrobci elektřiny nesmí být trestáni formou astronomických vstupních poplatků (tzv. burzovního zajištění), které musí burze skládat na účet pro každou jednotku obchodované elektřiny prodávané na roky dopředu prostřednictvím burzy;
- Pro obchodníky na burze je nutné zavést **povinný podíl na funkčnosti burzovního obchodování pro podpořené producenty elektřiny**: výrobci, kteří dostanou jakoukoliv pomoc od státu, musí povinně dělat tzv. market making, tj. poskytovat trhům skutečnou likviditu, tedy nejen symbolickou nabídku;
- **Evropské burzy by měly snížit laťku pro vstup menších výrobců nebo jim umožnit obchodování nákupu od agregátorů**, tj. sloučených malých a středně velkých výrobců, tak by i domácnosti, municipalita či malí a střední podnikatelé (slovy evropské legislativy prosumers, tedy aktivní spotřebitelé, tedy elektřinu z části vyrábějící spotřebitelé) mohli díky agregované nabídce prodávat v rámci dlouhodobých kontraktů v budoucnu (futures) vyrobenou elektřinu (a to až na pět let dopředu);⁴
- Licencovaní dodavatelé elektřiny musí nakupovat postupně nejméně 50 % elektřiny pro clientské portfolio na následujících 12 měsících předem (tím se odstraní spekulace dodavatelů u smluv na dobu neurčitou a přenesení rizika na koncové zákazníky, tedy domácnosti, firmy atp.), resp. nejméně 75 % objemu se zafixovanými cenami;

³ Ty mají označení OTC (over the counter) a mohou probíhat buď pomocí zprostředkovatele či prostředníka (brokera) či přímo mezi dvěma podnikatelskými subjekty, v takovém případě hovoříme o power purchase agreement (PPA) kontraktu, tedy svého druhu B2B dohodě.

⁴ Tzn. že levnější dlouhodobé kontrakty (zadní konec) **může zajistit krátkodobé kontrakty (zahedgovat krátký přední konec)**, na zadním konci za 5 let už to bude bez Putina.

- **Veřejný sektor** (státní instituce, územní místní samosprávy) **by měl mít zákonnou povinnost hedgovat se** (jistit postupnými nákupy energií) povinně dle vyhlášky MF či podobné autority;
- **Vláda a parlament by měl co nejdříve připravit a schválit novelu energetického zákona, která by ukládala dodavatelům poslední instance (DPI) povinnost být tzv. market makery a povinně hedgovat** (tedy nevystavovat svoje klienty do rizika úpadku dodavatele při změně tržních cen jako např. Bohemia Energy), jinak přijdou o status DPI. DPI by tak na národní úrovni a s národní regulací sloužily jako nástroj jištění nákupů a investice (hedgingu) a omezení exportu v ČR vyrobené elektřiny (tj. obce a kraje by se nyní o elektřinu nesoutěžily na cenově vyšponovaném mezinárodním trhu a byly by zajištěné);
- Do některých dotačních titulů v oblasti energií by bylo **namístež zvážit zapracování povinnosti hedgovat si nákup energií**.

Reforma krátkodobých trhů (Spot markets)

- Pro snížení cen na denním trhu, který má dopad i na ceny dlouhodobých kontraktů, je za současné situace, kdy Gazprom cíleně snižuje dodávky plynu do Evropy a Kreml dost možná manipuluje také poptávkovou stranu, klíčové **ošetřit ceny závěrných zdrojů** elektřiny, tedy těch zdrojů, které určují celkovou cenu v daném okamžiku prodávané elektřiny. Pravděpodobně nejefektivnější z hlediska ekonomického i časového způsob, jak toho dosáhnout, zavedly vlády ve Španělsku a Portugalsku s posvěcením Evropské komise. Jedná se o dočasné subvence pro plynové zdroje, které výrazně snižují náklady těchto zdrojů a tím pádem i celkovou cenu elektřiny ze všech momentálně potřebných zdrojů. Takové opatření jednak umožňuje zachovat integritu jednotného trhu, jednak poskytuje oběma zemím prostor k tomu přijmout další dílčí reformy a kroky, které zvýší odolnost obou trhů.⁵ Podobné řešení nabízí též tzv. **price shock absorber** vyzkoušený v minulosti v podobných bezprecedentních situacích na jiných typech trhů, než jsou trhy energetické, či stanovení koncové ceny elektřiny nikoliv podle ceny závěrného zdroje, ale na základě odpovídajícího podílu ceny jednotlivých zdrojů na celkovém objemu aktuálně poptávané elektřiny (volume-based merit order market principle);
- V rámci designu evropských trhů je nutné **(dočasně) oddělit nejdražší závěrné zdroje (zejm. plyn) od těch levnějších tak, aby zůstal zachován tržní princip**, tedy na základě podkladové analýzy cenotvorby OTE, jedná se o porušení tržních principů, ale v českých podmínkách je to řešitelné v zásadě prostřednictvím spol. ČEZ (zejm. pokud by došlo ze strany státu k získání 100 % akcií) a paroplynové elektrárny Počerady, resp. s využitím „iberské cesty“, viz výše;
- Další možností je **obnovení explicitních aukcí na přeshraniční kapacitu a výrazné zvýšení poplatků za tranzit elektřiny přes hranici („exportní daň“)**;

⁵ Podrobně viz: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3550

- Provázat futures a spotové trhy, tedy zavést **automatické „překlápění“ pozic z futures do fyziky, tj. zavést cenový mechanismus „ředění“ spotových cen cenami z futures.**⁶

Zrušení úsporného tarifu

Je třeba **odmítnout jako nevhodný a kontraproduktivní vládou schválený „úsporný tarif“**. Ten totiž pouze přispívá k udržení relativně vysoké spotřeby a nepřispívá k poklesu poptávky po energiích a zmírnění tlaku na ceny a zároveň je po našem soudu asociální, protože přispívá rodinám, které reálně pomoc nepotřebují, a naopak nedostatečně podporuje domácnosti nejvíce ohrožené energetickou chudobou. Úsporný tarif považujeme za celkově neúčinný, a jako takový jej navrhujeme zrušit a ušetřené prostředky raději připravit na posílení a vyztužení stávající sociální sítě, spolu s revolučním zjednodušením její administrace.

Energetické úspory a destrukce poptávky po plynu

Česko před několika měsíci obdrželo unijní zprávu o plnění cílů úspor energie podle evropské směrnice o energetické účinnosti. Vyplývá z ní, že v plnění důležitých cílů jako stát selháváme. Podpůrné programy zaměřené na renovaci budov proto skýtají značný nevyužitý potenciál. Abychom jako stát zvládli energetickou krizi v příštích letech s co nejmenšími dopady na nízkopříjmové skupiny a nižší střední třídu a zároveň podpořili český stavební průmysl, je třeba **navýšit alokaci do těchto fondů i programů**. A stejně tak pokračovat v úspěšném programu Nová zelená úsporám zaměřeným na rodinné domy, města a obce. Podle expertů z Budovy21 a Svazu moderní energetiky **by česká vláda měla třeba až trojnásobně zvýšit tempo investic skrze program Ministerstvo pro místní rozvoj, tak pro Ministerstvo průmyslu a obchodu i Ministerstvo životního prostředí do energetických úspor** a díky tomu do roku 2030 snížit dovozní závislost na ruském plynu o 1,8 miliardy kubíků, tedy ekvivalentu poloviny kapacity našich plynových zásobníků.

Česká vláda by se měla podobně jako např. Německo připravit sérii opatření, která povede k povinnému úspoře energií, zajistí, že veřejné budovy budou vytápěny maximálně na 19 stupňů Celsia, prostory, které nejsou trvale využívány (chodby, haly atp.), nebudou vytápěny vůbec, bude zrušeno noční osvětlení fasád budov a zkrátí se buď doba nočního svícení či množství aktivních svítidel atp.

Tržní řešení a pokles poptávky

Přestože je současná situace mimořádná a svou povahou odpovídá válečným precedentům, ať už války konvenční či obchodní, nabízí se také buď **dílčí nebo úplné řešení současné situace**

⁶ pozn.: toto opatření nelze implementovat rychle a muselo by být předmětem velmi odborné přípravy a diskuse, resp. součástí komplexní reformy trhů

ryze tržním principem prostřednictvím významného poklesu poptávky po energetických komoditách.

K významnému poklesu poptávky po energiích již částečně došlo v minulých 14 měsících na základě tržního principu, kdy nárůst cen, který se začal promítat do cen koncových zákazníků, kteří buď neměli smlouvy o zafixovaných cenách energií vůbec nebo jim fixace postupně skončily, vedl k úsporám energií z důvodu významného nárůstu nákladů na energie. Nicméně dosavadní reakci spotřebitelů na vysoké ceny energií lze ještě **dodatečně podpořit motivační regulatorní úpravou a změnou cenotvorby koncové ceny elektřiny a tepla**, např. tak, že spotřebitelé, kteří spotřebovávají méně než 75 % oproti minulému období zaplatili pouze 200% minulé ceny, zatímco spotřebitelé, kteří spotřebovávají více než 100 % za předchozí období, zaplatí např. 300-500 % oproti předchozím cenám. Aby takové opatření fungovalo, je třeba ho přijmout zároveň pro ceny plynu i elektřiny, aby tak nedocházelo k náhradě dražšího typu tepelného zdroje levnějším. Pokud by taková destrukce poptávky po plynu, resp. elektřině byla uplatněna celoevropsky a v dostatečné míře, pak by vedle přímého poklesu spotřeby elektřiny a plynu mohla také snížit ceny elektřiny a plynu na trzích, které by na dostatečně velký pokles poptávky reagovaly poklesem ceny komodit.

Aukční mechanismus na nákup a úspory spotřeby plynu v průmyslu

Vláda by měla motivovat velké průmyslové spotřebitele plynu k úsporám tak, že bude formou aukcí nabízet finanční kompenzaci za dobrovolné snížení spotřeby.⁷ Pro stanovený objem bude těm firmám, které v rámci aukce bude požadovat nejnižší dorovnání na jednotku energie, nabízet finanční kompenzace za nerealizovaný/ušlý zisk. Tato dobrovolná mitigace dopadů možného nedostatku zdrojů by jednak snížila tlak na zavádění regulačních stupňů spotřeby plynu a díky tomu snížila tlak na firmy a nutnost zavírání provozů, jednak by zajistila dostatek pro domácnosti, nemocnice či školy.

Think tank Amper, Praha, 21. září 2022

⁷ V aukci zvítězí ty firmy, které nabídnou nejnižší požadovanou cenu za konkrétní ušetřený objem plynu, v celkovém předem stanoveném objemu.